

Sınır ötesine taşmak ya da sınır ötesinde gönüllü olmak

Dr. Harun Cansız

1959 yılında Trabzon, Maçka'da doğdu. Maçka Zaferli Köyü İlkokulu, Maçka Ortaokulu, Pertevniyal Lisesi ve İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi'ni (1983) bitirdi. 1983-1986 yılları arasında İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'nda pratisyen hekim olarak mecburi hizmetini tamamladı. 1986 yılında Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu'nda görev yaptı. İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi KBB Anabilim Dalı'nda 1987-1991 tarihleri arasında araştırma görevlisi, 1992 yılında Uzman Doktor olarak çalışmaya başladı. 1997 yılında doçent, 2004'te profesör oldu. 2010 yılında YÖK üyeliğine atandı. Halen İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde KBB Anabilim Dalında görev yapmaktadır.

Dünyamız bazen insan eli, bazen de doğal afetlerle sarsılmakta ve ortaya yardıma muhtaç insan yığınları çıkmaktadır. Uluslararası düzeyde sivil toplum kuruluşu bağlamında duyarlılığımız ve geleneğimiz, yakın zamanlara kadar maalesef unuttuğumuz bir erdemdi. Buna mukabil, Batılı sivil örgütler ister

insani amaçlı, ister misyoner amaçlı her tarafta yıllardan beri yer almaktadırlar. Dünyanın dört bir yanından gelen bu sivil toplum örgütleri, erkeğiyle kadınıyla bu mağdurların yardımına koşmaktalar. Sağlık alanında en popüler olanı da Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF) Örgütü. Çok şükür ki ülkemizde bu insani ve sağlık yardımı alanlarında son yıllarda çok büyük gelişmeler var. İHH, Deniz

Feneri, Kimse Yok Mu, Cansuyu, Yardımeli, Kızılay ve özellikle sağlık odaklı Yeryüzü Doktorları, dünyanın hemen her noktasında inanılmaz güzellikle başarılarına imza atıyorlar.

Neden sınır ötesi? Neden sınır ötesinde gönüllü doktorluk? Bu soruya cevap bulmaya çalışırken, doğrusu nasıl başlamam konusunda beni çok etkileyen,

Bir Somali'yi, bir Sudanı, Nijer'i, Filistin'i yaşadığınız zaman, sokaklarında dolaşip insanlarıyla konuşup dertleştüğünüzde nasıl bir sorumluluğun altına girdiğinizi hissediyorsunuz. İçinizi dolduran bu ateş artık sizi bir an bile rahat bırakmıyor. Sınırların ötesine, bütün bir yeryüzüne taşıyor bu sorumluluk sizi. Bir yeryüzü doktoru ya da sınır tanımayan bir doktor oluveriyorsunuz.

düşündüren küçük bir öyküyü sizlerle paylaşmaya karar verdim: "Afganistan... Savaşta bir arkadaşım yaralandı. Alman Sağlık ekibi gelip adamı alıp götürdüler. Adam iyileştikten sonra bana diyor ki; "Gözlerimi açtım bir melek, boynunda haçıyla, dudaklarına pamukla su veriyor. Bize yıllarca meleklerin Müslüman olduğu anlatıldı!" A. Aytekin

Hâlbuki insan olarak, doktor olarak, Müslüman bireyler olarak ve de tarihimizden gelen sorumluluklarımız var. Bizler yalnızca hanemizde veya yakınımızda olanlardan sorumlu değiliz, olamayız da. Allah bizleri yeryüzünün halifesi kıldığına göre yeryüzünde olan biten her şeyden belli oranda sorumluyuz.

Keşmir'den şunlara benzer şeyler yazmıştım: "Yerleşik hayata çok alışkın bir toplumuz. Belki yetişme tarzımızdan kültürümüzden kaynaklanıyor. İçinde yaşadığımız şartların dışına kolay çıkamıyoruz. Bizleri olduğumuz yere bağlayan çokça geçerli, haklı gerekçelerimiz mazeretlerimiz var. Bizi bağlayan kutsallarımız çok. Coğrafyalarımız, mallarımız, çoluk çocuğumuz evimiz parkımız kutsal. Makamlarımız, vakitlerimiz daha bilmem nelerimiz kutsal. Ya insanlığa, dünyamıza ve de Rabbimize adanmış vakitlerimiz nerede? Yeryüzünün farklı yerlerinde bize bel bağlayan mazlumlarımız, sorumluluklarımız nerede? Dünyamızda, sofranızda ya da gönlümüzde onlara yer açabiliyor muyuz? Yılda 10 ya da 15 gün... Hadi diyelim 5 yılda, 10 yılda hatta ömrümüzde sadece 10 ya da 15 günümüz yok mu bu mazlumlar için ayarabileceğimiz! Ya o beldelerimizde cirit atan dünyanın dört bir yanından gelenlerin kutsalları ne? Erkeğiyle kadınıyla bu insanların işi ne,

buralara nasıl gelebiliyorlar? Çok mu duyarlılar mazlumların, Müslümanların dertlerine de bizler değiliz! Bizi gerçekten çok mu seviyorlar? Yoksa bizde mi bir gariplik var!"

Keşmir'de Çorumdan gelen bir genel cerrahla karşılaşmıştık. Dr. Suat adında biri. Herkesin tanınmasını isterdim. Örnek bir adam: "... Bir de baktım ki para sayma makinasına dönmüşüz. ... Her şeyim var. Daha nereye kadar böyle gidecek (Evet nereye kadar?) Kızılay'ın ilanını duydum atladım geldim. Her nerede ve her ne zaman bir davetiniz olursa hazırım..." diye anlattı geliş öyküsünü. Başka söze gerek yok sanırım.

Ne ki senden alınmıştır, senin hayrınadır. Ne ki veriyorsun, senindir; senin zenginliğindir. Bel bağladığın şeylerini cesurca ve mazeret bulma gayretine girişmeden terk et! Ve onlara asla güvenme. Senden alınanlar, seni terk edenler geri gelebilir. Ya O seni terk ederse! Eğer bu anlayışa ulaşırsak, hayatımızın her anı bir anlam kazanır, bir değer ifade eder! Başkaları için yaşamımızda bir yer açabilmek, onlar için yaşamak değil midir bizi değerli kılan, farklı kılan!

Bütün bu söylediklerim ancak bu sorunlu bölgeleri gördüğünüz zaman ya da yaşadığınız zaman anlamını buluyor. Bir Somali'yi, bir Sudanı, Nijer'i, Filistin'i yaşadığınız zaman, sokaklarında dolaşip insanlarıyla konuşup dertleştüğünüzde nasıl bir sorumluluğun altına girdiğinizi hissediyorsunuz. İçinizi dolduran bu ateş artık sizi bir an bile rahat bırakmıyor. Sınırların ötesine, bütün bir yeryüzüne taşıyor bu sorumluluk sizi. Bir yeryüzü doktoru ya da sınır tanımayan bir doktor

oluveriyorsunuz. Buna bir de tarihinizin, geçmişinizin size yüklediği sorumluluğu, hekimliğinizi ve inançlarınızı da eklerseniz, kanınız kaynamaya başlar, kendinizi sınırların ötesinde bulur ve bütün bir yeryüzüne taşarsınız.

Depremde göçük altında kalan insanın iniltisine, Filistin'deki çocuğun "fe eyne tezhebun?" ya da "uridu ebi!", "arun aleyküm!" diye haykırışlarına, Darfur'daki çocuğun gözyaşına, ağız kenarından akan salyalarına konan karasineklerin vızılına, Somali'de açlıktan ölenlerin acısına ya da Nijer'de sokağa terk edilen fistüllü kadınların, mor menekşelerin acısına duyursuz kalamazsınız. Bütün bir yeryüzü büyük yıkımlar acılar yaşıyor. Her bölgenin kendine has ayrı bir derdi, ayrı bir sorunu var ve her gittiğiniz yerde ayrı duygular, ayrı dertler, ayrı acılar yaşıyorsunuz. Örneğin deprem ya da tsunami adeta bir kıyamet sahnesidir. Dağların tepelerin, devasa binaların, arabaların insanların çer çöp gibi savrulduğu, yerle bir olduğu bir mahşer sahnesi birden bire bütün bir değerlerin yerle bir olduğunu, makamın mevkiinin dünya zenginliğinin hiç bir şey ifade etmediğini, bir anlamı olmadığını apaçık bir şekilde görüyorsunuz. Keşmir depremi böyle bir kıyamet sahnesiydi. Karia Suresi'ndeki ayetlerin anlamını ben orada anladım ve yaşadım. Keşmir'de olduğumuz sırada artçı bir dalga gelmiş biraz ötemizde bir tepenin çöküşünü dehşet ve korku ile izlemiştik. Birden bire dünyada hiç bir değer, hiçbir şeyin ifade etmediğini hissediyorsunuz. Birden bire her şey değersizleşiyor. Böylesi bir ortamda hasta bakıyoruz. Bir anaya oğlunun adını soruyoruz, kadın yutkunuyor, hatırlayamıyor oğlunun adını

Mogadişu'da en az iki koruma almadan dışarı çıkamazsınız. Bununla beraber Türkiye'den geliyor olmanın büyük bir ayrıcalığı vardır ve her dem sevecen bakışları, misafirperverliği sonuna kadar hissedersiniz. Örneğin Darfur'da diğer STK/NGO'ların rahat dolaşması sorun olurken biz araçlarımızı Türk bayrakları ile donatarak caddelerde sevgi gösterileri altında rahatça tur atabiliyorduk. Kara Afrika'da Türkiyeli iseniz, Türk'seniz derinizin beyaz olduğunu hissetmezsiniz.

şasıyor. Dr. Oktay Kaya ile birbirimize bakakalıyoruz. *"O gün insanlar yayılmış pervaneler gibi olurlar... Dağlar da atılmış yün gibi..."* *"O gün, hiçbir dost, dostun halini sormaz..."* *"O gün, kişi kaçır kardeşinden, anasından, babasından, eşinden oğullandan..."* *"O gün, herkesin derdi kendine yeter..."*

İnsanlar gerçekten pervaneler gibi, çekirge sürüleri gibi dağılmış, evleri yurtları yerle bir olmuş. Bir ev yıkıntısında hasta bakmaya gidiyoruz, yıkıntılar arasında hasta hasta yere uzanmış, acıyla kıvranıyor. Yanı başında bir direğe bağlı geriye kalan ineği ile aynı yerde. İnsanın içi parçalanıyor. Benzer bir mahşeri tabloyu biz de yakın zamanda Düzce ve Çorlu depremlerinde yaşamamış mıydık? Hiç kimse yaşadığımız bu rahat bu güzelim yaşam süreçlerinin ilelebet süreceğini garanti göremez ki!

Savaşlar gibi insan eliyle yaşanan felaketler maalesef çoğunlukla Müslüman ülkelerde yaşandı. Buralara gelen yardım kuruluşları da son zamanlara kadar Müslüman olmayan kuruluş ve şahıslardı. Neyse ki artık başta Türkiye ve Malezya olmak üzere birçok İslam ülkesinde bu tür organizasyonlarda büyük bir artış görülmektedir.

Bu felaket bölgelerinde bulunmak riskler de taşır ama içinde bulunduğunuz hal sizde bu korku duygusunu tatlı bir heyecana ve mutluluğa dönüştürür. Ölümü, ölüm korkusunu önemsemezsiniz bile. Çünkü siz orada kendiniz için değil, başkaları için varsınızdır. Zaman zaman risk almanız da gerekir. Bazen sokakta dolaşmanız bile risklidir. Mogadişu'da en az iki koruma almadan dışarı çıkamazsınız. Bununla beraber Türkiye'den geliyor olmanın büyük bir ayrıcalığı vardır ve her dem sevecen bakışları, misafirperverliği sonuna kadar

hissedersiniz. Örneğin Darfur'da diğer STK/NGO'ların rahat dolaşması sorun olurken biz araçlarımızı Türk bayrakları ile donatarak caddelerde sevgi gösterileri altında rahatça tur atabiliyorduk. Türkiye'den doktorlar gelmiş diye oluşan uzun hasta kuyruklarını untabilmek mümkün değildi. Kara Afrika'da Türkiyeli iseniz, Türk'seniz derinizin beyaz olduğunu hissetmezsiniz.

İsrail tarafından acımasızca bombalanıp yerle bir edilen Beyrut'a Dr. Süleyman Gündüz, Dr. Mustafa Karadeniz ile Yeryüzü Doktorları olarak gittiğimizde yaklaşık 300-400 m ötemize 21 adet füze saldırısı olmuş cehennemi andıran o vahşeti bizzat yaşamıştık. Gazze'de 2008 saldırısında Şifa Hastanesinin önünde teşhir edilen İsrail roketleri ile vurulmuş iki ambulansı sonraki gidişimizde maalesef kaldırmışlardı. Şifa Hastanesinin bahçesindeki o ambulanslar, Gazze'nin durumunu gerçek anlamda tüm canlılığıyla ortaya koyuyordu.

Gittiğiniz yerlerin zorlu hayat şartlarını, yoksulluğunu iliklerinize kadar hissedersiniz. O insanları anlamaya çalışır, kendinizi de o şartlara hazırlar, uyduyorsunuz. Somali'de tahtadan el arabası şeklinde icat edilmiş sedye, Darfur'da at arabasından ambulans, Kırgızistan'da, Nijer'de, Kongo'da her biri diğerinden kötü muayene ve ameliyathane şartları anlatılacak gibi değil. Kendi ülkenizde alıştığınız çalışma şartlarını beklemez, o şartlara göre hizmet üretmenin yollarını bulmaya çalışırsınız. Yani zor zamanda zor şartlarda hizmet etmektir bir anlamda sınır ötesi doktorluk! Somali bunun en yoğun görüldüğü yerlerden sadece birisi. Çalıştığımız hastanenin ve hastaların durumu içler acısı. İlginç manzaralarla karşılaşıyorsunuz. Uzman doktor sayısı çok sınırlı. İlginç olanı bir genel cerrah var ki alaylı! Tıp okumamış. Önceleri mortalitesi çok yüksekmiş ama şimdi çok meşhur bir cerrah! Hastanenin başhekimi göğüs cerrahi uzmanı ama her şeyi yapıyor ve gerçekten de harikalar yaratıyor. Benim, ülkedeki ilk KBB uzmanı olduğumu söylediler. Solunum ve beslenme güçlüğü olan, hipofarenkste büyük bir tümörü bir hastayı tanıdım. Trakeostomi açılmış, gastrostomi tüpü yerleştirilmişti. *"Muayene eder misiniz?" dediler.* Muayene etmek için ne endoskopi cihazları ne larenks aynası ne de alın aynası var. *"Biraz sedasyon yapın. Entübasyon yapılan laringoskopi bakabilirim"* dedim. Baktım 7-8 cm'lik bir tümör! *"Çıkarabilir misiniz?"* diye sordular, *"Olur tabii ki"* diye cevapladım. Hazırlıklar tamamlandı, hasta hemen uyutuldu. Ameliyata başladım, boynu açıp hiyoid kemik altından girip larenkse hipofarenkse ulaşıp kitleyi çıkarmayı planladım. Büyük ve özellikli bir ameliyat! Kanama kontrolü için koter istedim, yok!

"Eyvah, yandık" diye söylendim. Bir ara anestezi teknisyeni bana çok yakın çalışıyor diye bakındım, her halde uzatma hortumu yoktur diye düşündüm! Anestezi cihazı olmadığını,ambu ile ameliyatı sürdürdüklerini ameliyat bitiminde fark ettim. Anestezi cihazı ve koter yokluğunda parsiyel faringo-larenjektomi gibi büyük bir ameliyatı Allah'ın yardımıyla sorunsuz olarak tamamladık...

Varlıkta yokluğu yaşayabilirsiniz sınır ötelerinde. Örneğin Gazze! Dünyanın en büyük açık hava hapishanesi. Altı yanı kuşatılmış, hepi topu 10x45 km'lik bir alana tıkmış 1,5 milyon insanın yaşadığı ki dünyanın en yoğun nüfusuna sahip Gazze. Dört yanı kara, hava ve deniz olmak üzere İsrail tarafından, diğer yanı Mısır tarafından (Hüsnü Mübarek dönemi) kuşatılmış, bir açık hapishane. Dünyanın en büyük hapishanesi... Yer. Yerin altı. Oradan çıkabilirsin sadece ya ölerek ya da başarabilirsen tünel kazarak. İnsanlar burada hayatları pahasına kazdıkları tünellerden nefes almaya, hayata tutunmaya çalışıyor. Dışa açılan, nefes alabildikleri tek yer yeraltı tünelleri. Yardım kuruluşları bazı modern cihazları getirip bırakmışlar. Servis yok, kullanmayı bilen yok, en temel alet ve edevati bulamazken bir de bakarsınız depolarda son derece modern cihazlar durmakta! Birçok alanda elektronik çöplüğe dönmüş gibi olur, bir işe yaramaz. Gazze anlatılabilecek bir yer değil. Ancak görünce yaşanınca anlaşılabilir bir dünya ayıbı, bir modern dünya utancı.

Gazze bizim en sık gittiğimiz bölgelerden biri. Zira İsrail canı sıkıldıkça bomba yağdırır, füzeler yağdırır Gazze'ye. O nedenle Gazze'de doktorlara sürekli ihtiyaç duyulur. Orada insanlar iki şekilde ölüyor: Birisi bombalarla hemen, bir diğeri de her yanından kuşatılarak boğazı sıkılarak yaşarken yavaş yavaş. Biri ölürken, biri yaşarken... Ama tüm bunlara rağmen insanların bir kabullenmiş, bir teslimiyet, inanılmaz bir tevekkül vardır. Tüm zor şartlara rağmen kimse terk etmeyi düşünmez Gazze'yi. Savaş zamanı yaralı tedavi edersiniz, diğer zamanlarda savaşın ortaya çıkardığı komplikasyonları. Beklentiler bazen çok yüksek olur, karşılayamazsınız! Bir genç kız bacağını gösterir, baldırında tamiri mümkün olmayan büyük bir defekt! Evde kalmamak için düzeltmenizi ister. Bir delikanlı, iki gözünü ve burnunun bir bölümünü kaybetmiştir. "Doktor, bana öyle bir burun yap ki kızlar peşimden koşsun" der tüm sevecenliği ile. Bir genç kadın savaşta iki gözünü kaybetmiş eşini getirir, elinde eski fotoğrafı ile. "Hiç değilse çocuklarımın korkmadan bakabileceği bir yüz" der. Yutkunursunuz, ne diyeceğinizi bilemezsiniz Gazze'de. Gazze'nin öyküleri ne yazmakla ne de saymakla biter. Lübnan'daki kamplara gittiğimizde

"Beirut'tan kalanlar" da aşağıdaki notları yazmıştım: "İsrail Filistin'i ya da Filistinlileri beş parçaya ayırmış. Birincisi yurt dışına giden, başka ülkelerde yaşayan Filistin (ki en iyi durumda olan ve en tercih edilen Filistinliler bunlar). İkincisi İsrail içinde yaşayan, üçüncüsü Gazze'de, dördüncüsü Batı Şeria'da ve sonuncusu da Filistin dışında Ürdün, Suriye, Lübnan ve Mısırda Mülteci statüsünde yaşayan Filistin.

1948'de İsrail'in Filistin'i işgalinden sonra anayurtlarından zorla çıkartılan Filistinlilerden 400 binden fazlası Lübnan'daki göçmen kamplarında hayatını sürdürüyor, evlerine topraklarına dönecekleri günü özlemle, sabırla ve büyük bir umutla bekliyor. Filistinliler Lübnan'da tüm insani haklardan mahrum tutularak mülteci statüsünde, yoksulluk ve sefalet içinde yaşıyorlar.

Daha önce Gazze'de bulundum, Batı Şeria da bulundum. Her birinin kendine has sorunları var. Ama burada gördüklerinize inanamıyorsunuz. 60 yıldan fazladır yüz binlerce insanın yaşadığı bu kamplardaki sokaklar bildiğiniz sokaklar değil, evler bildiğiniz evler değil. Burada yaşam da bildiğiniz yaşam değil. Burada insanlar yaşamıyor, yaşamaya çalışıyorlar. İnsanlar hayatta değil, hayata tutunmaya çalışıyorlar. Tam 63 yıl...

En büyük tehlike, kamplardaki altyapı sorunları nedeniyle baş gösteren hastalıklar. Burada koruyucu sağlık hizmetinden söz etmek mümkün değil. Tüm bu olumsuz yaşam koşullarına rağmen insanı rahatlatan bir şey var ki insanlar çok temiz. Üstlerinin başlarının temizliğine sevinirsiniz. Kamplarda temiz su bulunmaması ve çöplerin belediyelerce toplanmaması gibi nedenlerle sık sık bulaşıcı hastalıklar ortaya çıkıyor (Trablus'taki Beddavi kampında her adım başı gözü kıpkırmızı-göz nezlesi insanla karşılaşılıyorsunuz ve hiç göz doktorları yok!). Çocukların ve büyüklerin tedavileri kamplardaki yetersiz, dar imkânli çeşitli sağlık merkezlerine (yardım kuruluşları, Filistin Kızılay'ı gibi) elverişsiz imkânlarla sağlanıyor.

İleri bakım tetkik ya da tedavi gerektiren hastaların şanslı olanları BM'nin/UNWRA özel yazışmalarıyla, Lübnan devletinin hastanelerinden yararlanabiliyorlar. Kamplarda ameliyat yapabileme umuduyla sağlık taraması yaptığımız bir sürü hastayı, bir şeyler yapamamanın üzüntüsüyle, kaderiyle geride bırakıp kamptan ayrılmak durumunda kaldık. Muayene ediyorsunuz ama yaptırabileceğiniz tetkik çok sınırlı. Ameliyat endikasyonu koyuyorsunuz, ameliyat yapacak ortam yok. Gözlük yazıyorsunuz, alma imkânı yok. Burada ileri sağlık sorunu olan hastalar için de çözüm bulunmuş: Herkes

Somali'de tahtadan el arabası şeklinde icat edilmiş sedye, Darfur'da at arabasından ambulans, Kırgızistan'da, Nijer'de, Kongo'da her biri diğerinden kötü muayene ve ameliyathane şartları anlatılacak gibi değil. Kendi ülkenizde alıştığınız çalışma şartlarını beklemez, o şartlara göre hizmet üretmenin yollarını bulmaya çalışırsınız. Yani zor zamanda zor şartlarda hizmet etmektir bir anlamda sınır ötesi doktorluk!

hastalığı ile sağlık sorunuyla yaşıyor, yaşamayı öğreniyor...

60 yıldır bu gayri insani yaşama reva görülen ya da mahkum edilen insanlarla bir an olsun empati yapabilir miyiz? Onlar için bir şeyler yapar mıyız? En azından bu şartlarda yaşayan insanların varlığından haberdar olur muyuz? Bu unutulmuş ya da unutturulan insanlara gönlümüzde bir yerler açabilir miyiz? Hele bu şartlarda çocuk olmanın ne demek olduğunu düşünür müyüz? Burada ıstırap ve sefalet, daha dünyaya gözünü açmadan, anne karnında başlar. Böylesi bir hayata göz açmak, bu çocukların daha ne kadar zaman kaderi olacak? Rahatsız etmiyorsa sizi Filistinli çocuğun bakışları, eğer hala kulaklarınız tıkalı ve görmüyorsa gözleriniz, bu insanlığın yüz karası kamplara hala duyarsızsanız... Ey insanlar, bilin ki Filistin'in bu mazlum çocukları size haykırıyor feryat ediyorlar: "Arun Aleyküm! Arun Aleyküm!" (Utanç üzerinize olsun!) Bu utanç hepimizde yeter.

Olamadığımız, ulaşamadığımız dünyanın farklı bölgelerinde ne acılar ne yıkımlar yaşandığı, oradaki insanların ne hal üzere bulduklarını hissetmek, hissedebilmek, oralarda olabilmek ve müdahil olabilmek... Sınır ötesine taşmak! İşte insana sonsuz bir haz veren duygu bu olmalı Ya da sınır ötesinde gönüllü olmak!